

Од ђедове сахране, нека Рим не замери, Вуји сви путеви воде на гробље. И у кишу која спира болна сећања.

Кад је киша престала, испунио је Мајчину жељу. Нашао је жену и довео је кући. Тишина се повукла. А празнина иза две жене оставила је простор трећој.

Једна за другом, на Вождовац су слетале птице јесени. Зобале маглу, последња зрна лета. А у Вароши, махнити дрињак ломио је речне тополе и крунио бедем над опустелом плажом.

На искрају декаде, отац је почео да побољева. Све ређе је излазио из куће, и из постеље. И све чешће сањао ђеда Игњата. У ноћима кад се киша сливала низ његове уснуле обрве, навлачио је кабаницу и дрмао сина за раме. Устај, Браниславе, говорио је, да нам *младуљак* не прецвета. А Бранислав, кога је земља посесивно вукла к себи, уморно се скривао под покривачем и кашљао крв по чаршаву. Нека, тата, узвраћао је, сачекаћемо да киша стане.

Киша није стала тога месеца. Ни следећег, ни оног иза њега.

Аца *Пендрек* је све чешће излазио на дрински бедем. Ослушкивао другу обалу. Са једне друге реке, узводно и северније, све чешће се чула пушчана паљба.

Отац је умро 30. јануара 1990. Истог дана кад и Либеро Маркони, боемски песник са Чубуре. Киша је стала само на неколико часова, док се укопи не заврше. После је наставила да падуцка. Са кратким прекидима до пролећа. Таман да раскаља оранице, сејане гадним минама. Вуја је размишљао о смрти. Као међашу у времену, разделнику сећања са којег се све сагледава другачије. И видео себе као пилота малог авиона без навигационе опреме, који наместо црквених звоника користи надгробне споменике за оријентире. Тако смрт

саму себе раздужује: некеме ускрати живот, а некеме га – као сигурни оријентир у кретању – поклони.

У Варош су стигли први трактори, накрцани старим покућством и избегличком несрећом.

Динар се срзао као чарапа, *Мали Бразил* је запустео. Што је изјутра коштало сто динара, поподне је стигло на пет хиљада. Људи су затварали дућане, радио је само ко мора. Са губитком, новчаним и душевним.

На Дан ослобођења Београда, 20. октобра 1992, са овог света у онај надреални прешао је песник Конастантин Коча Поповић. Овај Титов близак сарадник и шпански борац који је са Кракановим оцем дизао буну на Пиринејском полуострву, склонио се с ових простора згађен оним што је створио. Кућна помоћница Живанка, Варошанка из Кањевчеве даље својте, клела се да је умро као господин. Бираним речима захвалио је на њеном труду током болести, пружио јој коверат са октобарском зарадом уз коју је приложио и пристојан додатак за лојалан и пожртвован рад. Онда је склопио књигу, па очи.

Затварање очију, нажалост, не брише све слике патње. Нарочито оне изазване његовим револуционарним деловањем. Најчешће људима које умирући није ни знао. Оцу Трумана Видића, удављеном непосредно по синовљевом рођењу у високим винским кацама у којима је скривао мрс и смок. И жито претекло од тог „откупа”. Или Андрији Вишњићу, Кочином комшији из Сава Мале, на чију је кућу послао америчке авионе да изравнају његове рачуне са онима који су мрзели шуму у којој се четири године сакривао.

Шума је усуд овог народа. Збег заблуда, место пропалих илузија. Пропланак на којем се свако „боље сутра” претворило у мрачну прошлост. А небо, које

срећнијим нацијама вазда доноси нову зору, овде није донело много доброга. Србима ништа није пало с неба, осим бомби и лоше власти. Бомбе остављају кратере на земљи, а лоша власт на души. Датуми бомбардовања се памте. По њима се живи и, по ко зна који пут, умире.

Новак Новак, аутор чувеног *Позоришта у кући* подсвесно је изабрао 6. април 1995. за свој одлазак. Тога дана 1941. Немци су Београд сравнили са земљом. Седмогодишњи дечак, који се нашао код тетке у гостима, преживео је бомбе. Али слике ужаса, запретане дубоко у сећању, није. Оне су га одвеле к небу истог датума кад је у прошлости са њега стигла смрт.

Фризерка Мицика, која није пропустила ниједну епизоду свог омиљеног писца, однела је руже на његов испраћај где је срела уцвељеног Тонца и одвела га на Црвени крст. Да се у тишини периферијског дворишта утеши због претрпљеног губитка.

Истог тог дана, 6. априла 1995. године, ваљда да малчице исправи историјску неправду, млади немачки посланик Готлиб Кањевац одржао је у Бундестагу дирљив говор и затражио укидање неправедних санкција СР Југославији. Говор је, наравно, остао без одјека што на западу није значило ништа ново. У свету вулгарних интереса реч је изгубила сваки смисао. Живот, посебно онај туђи, постао је опште место. Реч коју би требало избрисати, појам који претерано не усређује. Реметилачки фактор успаване савести или нечег што је некад носило такво име.

Као возови, успорени и празни, године су клизиле по шинама несреће. Век српских патњи ближио се неславном концу. Попут свега осталог, и сан је ушао у пуну колотечину. Људи су сањали канте са румунским бензином, мађарске кобасице са бувљака, грчки сир,

турске крпице. Вуји су у сан долазиле и неке књиге, али због недостатка новца није могао да их купи. Сањао је и Старог, али га сада због прекомерне употребе нових туђица није најбоље разумео. Језик се отуђио од самог себе, застранио и изменио. Нове речи: инфлација, санкције, шверц – ушле су у сваку кућу. Свако уво, сваки ћепенак. И протерале старо језичко милозвучје на којем се дотле маштало.

Кућа на Вождовцу, у којој се зачудо још осећао мирис сапуна, малчице се скупила. И, изложена ветровима повести, оронула. Протрули малтер крунио се низа зидове, а испошћене боје бледеле под налетом варљивог сунца и кише. Комшијске куће делиле су исту судбину. Немаштина је као и влага, разара темељ и трошну циглу. Фасаде болују од недостатка боје, унутрашњост од изостанка светла. А на све то, на Вождовац и друге делове града, навлачи се облак из једне друге приче. Са црним флором, знаком да овде ништа није завршено. И зло, храњено општим лудилом, није сасвим задовољено.

Вуја се пробудио пред зору. И опрезно ослушнуо дисање покрај себе. Жена је журно гутала ваздух као да ће и он, попут живежних намирница, брзо нестати са рафова. А издисала споро, жалећи што не може да га задржи. Преко песка, са новобеоградске стране, стизао је суви панонски ваздух носећи клице потмуле главобоље.

Тихо, да не пробуди жену, Вуја се извукао из постеље. Назуо папуче, огрнуо хаљетак и – скоро неразбуђен – пошао пут купатила. Шкрипавим степеништем, корак по корак, спуштао се снено у стварност.

Када је укључио електрични прекидач, купатилом

се разлила бљештава светлост. Иза ње, у сабласном огледалу, појавио се Стари.

„Откуд ти, Стари?” протрљао је Вуја зачуђено очи. Овај загонетни човек, истина спорадично, досада се појављивао само у Вујиним сновима. Сада, гле чуда, ето га и на јави. Ако јава, као и читав Вујин живот, заправо није лаж. Велика неистина која се представља другачије. И наивнима продаје као закон.

„А кога си ти очекивао?” пита Стари.

„Не знам. До сада си ми излазио само на сан...”

„Сан је парадокс, изврнута рукавица стварности. Изговор за оно што је могло да се догоди, а није. Алтернатива нечем што није заживело, утопија која је сама од себе направила играчку.”

Крајичком свести, која брише границе једног и другог света и немогуће претвара у могуће, Вуја – разбуђен – схвата своју везу са огледалом. Чекињави човек, који му је раније из снене будућности доносио поучне, често неразумљиве поруке, заправо је био он сам. Главом и истом овом чекињавом брадом кроз коју се сада пробија несносни сврабеж. Чешући се где га највише сврби и повлачећи издужену ушну ресицу, он не одаје своју изненадну спознају већ продужава игру како би чуо још понешто.

„А живот?” пита. „Да ли је и он утопија?”

„Живот је игра коју, пре или касније, губиш”, одговара му Стари. „Зато не мисли о њеном исходу јер је он познат. Већ уживај у лажима слатког заигравања. Док оне трају. И док бедем изнад варошке плаже одолева налетима влажног дрињака.”

Вуја уздише. Иза њега, са виклерима у коси, зевала је у огледало тек пробуђена жена. Боже, помишљала је, мој муж говори сам са собом. Па се неопажено искрала

у кухињу да пристави миришљав чај.

Јутро беше одмакло кад се на вратима зачуло звонце.

У фотељи, крај сточића са телефоном преко којег је Ујна некада примала варошке вести, Вујадин – приспао после топлог напитка – за тренутак је помислио да то звони баш тај апарат. И да Мајка, одонуд из Вароши, спрема придику због његовог касног буђења.

На улазним вратима, међутим, стајао је онижи младић. Личио је на неког кога је Вуја већ познавао али се његова слика замутила у сапуници времена па сад није сигуран ко би тај човек могао бити.

„Ја сам Боби”, представио се придошлица. „Син Јагоша Зановића.”

Сапуница се наједном размрешкала. Црте лица, погубљене током времена, сабрале се на неочекиваном месту. На лицу овог момка.

Вујадин је искорачио у страну и широм отворио врата.

Младић, за кога је Вуја начуо да је завршио студије новинарства, корачао је као покојни Јагац. Дизао се с пета на прсте и, не би ли изгледао малчице виши, усправљао браду према плафону. О рамену је носио очеву плаву торбу, купљену на отпаду италијанске ратне авијације. Још, зачудо, прилично очувану. Кад је стигао на средину собе, отворио је њен поклопац и извадио фасциклу са неким рукописом.

„Ово је фељтон”, казао је. „Настао на основу Ваших и очевих забележака, и мог вишегодишњег истраживања.”

Из кухиње је допирало звецкање шољица.

Вујадин је прихватио фасциклу и показао руком према фотељи.

„Јеси ли, успут, за кафу?” питао је.

„Јесам. Ако је могуће, горку!”

„Две горке, Владислава”, викнуо је домаћин према кухињи.

Са улице, где је у срећним временима грмео саобраћај, клопарале су канте *Градске чистоће* пражњене уз псовке гаравих ђубретара. Зидни часовник, заустављен онога дана кад се Ујна ослободила својих овоземаљских стега, показивао је време које никоме није значило нешто посебно. Као ни мртвим путницима скопске железничке станице, чије казаљке су означавале тренутак великог земљотреса. Неке делове ове куће, Ујакову Штабну собу на пример, и предмете попут старинског телефона на сточићу и неисправног зидног сата, Владислава није дирала. Музеји су изнуђене успомене, склоништа од мучне свакодневице. Коридори за лакши приступ сећању. И бег у оно што, када мине, издвоји себе из проћердане прошлости.

Вујадин је отворио фасциклу. У врху стране стајало је име аутора фељтона: Боби Талески Зановић. А испод њега наслов:

## ГДЕ ЈЕ СТВАРНО САХРАЊЕН ТИТО

Од Титове смрти и његовог помпезног испраћаја, када је у присуству најмоћнијих светских државника и пред очима милиона телевизијских гледалаца покопан у *Кући цвећа*, не престају сумње у место ове сахране. И разлоге зашто је баш ту сахрањен. Ако су, најпосле, и то место и ти разлози тачни.

По неким, Дедиње је изабрано из политичких разлога. У вишенационалној држави, чији шавови постају све видљивији, требало је пронаћи личност која би помирила Србе и Хрвате. Како таква личност на политичкој сцени тренутно није постојала а времена за чекање није било, неко се сетио да је за то најпогоднији покојни југословенски председник. Мит о великану који је рођен у Хрватској а сахрањен у Србији могао би бар за неко време да стиша нарасле националне страсти и гњилу федерацију спасе распада. Утолико пре што је током Брозове болести његова популарност међу обичним светом порасла до неслућених размера. Војни врх, још веома утицајан, јавно се сложио са одлуком политичког руководства а тајно припремио план да се преко ноћи посмртни остаци њиховог Врховног команданта пребаце на неко место које је примереније животу и делу великог војсковође од обичне баште у предграђу маминих и татиних синова.

По другима, место свог трајног коначишта изабрао

је сам покојник. Првих година по досељењу у Ужичку улицу. Лаковерни народ, свикао на његову слабост према луксузу, лако ће поверовати да велики вођа, чак и у својим последњим тренуцима, није желео да се одрекне погодности које је имао у животу. Предности овог елитног краја, зелени шумарци, исконски мир, чист ваздух и надасве прекрасан поглед познати су сваком Југословену. Тридесетак лета иза тога, међутим, опхрван тешком болешћу и изненадном грижом савести, Маршал је позвао своје најповерљивије људе и наложио им да га, неколико дана потом, кад пажња јавности попусти, пребаце у спомен центар *Јасеновац* који није ниједном посетио. Желео је, каже, да се на попршту велике људске срамоте, искупи за злодела својих сународника и својим закаснелим присуством захвали мртвим Србима за све што су њихови живи рођаци, на своју штету, за њега учинили. И да на том мирном, заборављеном месту, на које његовом заслугом нико не долази, подели спокој закланих мученика јер свој, знао је, није заслужио. Они ће му, веровао је, опростити што никад није наредио ослобађање овог логора смрти, који ће и петнаест година после усташке бежаније остати забрањено подручје на које српска нога није крочила да сенима мртвих рођака запали свећу.

Трећи веле да ништа од тога није истинито. Тито је сахрањен на Дедињу по личној жељи његове супруге која га је, и поред несугласица у последњим годинама њиховог брака, искрено волела. Јованка Броз је наивно веровала да ће успомена на великог комунистичког вођу трајати вечно. Желела је да у миру куће у Ужичкој број 15, свакога дана – као и друге српске удовице – пређе тих неколико корака који су је делили од мужевљевог

гроба, поседи крај њега и на плочу стави венчић белих рада које је покојник толико волео за живота. Уцвељена удовица није могла претпоставити да ће прави власници куће, коју су им комунисти одузели непосредно после рата, ускоро повести судски спор за повраћај имовине па је, уплашена могућим правним исходом, замолила преживеле саборце из Шесте личке дивизије да ковчег са њеним мужем пребаце на друго место.

Четврти, углавном првоборци и најстарији чланови Комунистичке партије, мисле да Тито није ни умро. Поручују да таквога мајка више не рађа, па није логично да брзо оде. Погреб је био лажан. Још једна генијална варка великога стратега. Попут других у страшном партизанском рату, када је школованим немачким официрима држао лекције из тактике и стратегије и мотао их око прста како је хтео, организовао је сопствени укоп да би видео ко због њега сузе лије, а ко његов положај сније.

Сличну помисао 1988. разрађује и Зоран Чворовић у опширном новинском тексту под насловом *И после Тита Тито*, а писац Милисав Савић, познат по томе што своје приче темељи на поузданим, само њему доступним, подацима, пише у својој књизи *Фуснота*, објављеној у *Српској књижевној задрузи* 1995. године: „... Велики комунистички патријарх, већ у дубоким јесењим годинама, био је свестан да болује од неизлечиве болести, која му у галопу гута последње дане, па је преко шефа своје тајне полиције, једне од најмоћнијих и најефикаснијих у свету, удесио да му се смрт објави нешто раније... Тито је, између осталог, пожелео да види да ли ће се његова последња жена, с којом се пре десетак година разишао... појавити крај његовог одра,

како ће се понашати стари ратни и партијски пријатељи које је, по победи револуције, елиминисао из свог најближег круга из простог разлога што није желео ни са ким да дели власт, шта ће написати песници, да ли ће му на сахрану доћи највећи светски политичари које је много пута вукао за нос, вешто играјући, као играч на разапетом конопцу, између Запада и Истока, између Американаца и Руса...”

Оваквих мишљења има много и тешко их је, због скучености простора, све побројати. Сви се слажу само у томе да Тито није сахрањен у свом званичном гробу. На питање где је Тито заправо сахрањен, добијамо различите одговоре. Помиње се „друго место”, „мирно, заборављено место”, „место примереније животу и делу великог војсковође” и тако даље.

За разгонетање тога „места”, и свега оног што у оваквим причама личи на понеко зрнце истине, било је потребно озбиљно истраживање. Писац овог фељтона потрошио је неколико година свога живота копајући по домаћим и страним архивама, филмским материјалима, породичним дневницима, књигама и објављеним чланцима минулог доба. Он је, поврх тога, саслушао и многобројне Титове савременике. Од оних на највишим партијским и државним положајима некадашње велике земље до случајних сведока историје, залуталих у пределе великих тајни и несвесних њиховог постојања и значаја. Фељтонописац се, коначно, ослонио и на неколико сличних истраживања, међу њима и на оно које су за Титовог живота наивно започела двојица студената журналистике наседајући на јефтину полицијску провокацију. Игром судбине, та провокација је однела један млад живот што није предмет овог истраживања. Али јесте подлога за